

IMPERATIVELE MORALE ALE OMULUI CONTEMPORAN

Ludmila ROȘCA*Universitatea Agrară de Stat din Moldova*

In the article "Moral Imperatives of the Contemporary Human Being" the author analyzes the need to reshape moral values and norms, the basic principles of the visionary conception. The authors supports the thesis, which is as well proved and justified by several scientists and philosophers, according to it the technical society influences in a negative way the existence of all the living beings on Earth, of the biosphere. This is the main reason why a radical change of mentality and morality of the contemporary human being is requested. The development and the creation of the moral human being is the central objective of bioethics, ethics and responsibility.

Personalitatea lui *Homo moralis* este, în opinia noastră, unica forță capabilă să reorganizeze sistemul axiologic, să edifice o nouă ordine mondială, să conducă omenirea către un viitor, către o stabilitate. Realizarea practică a strategiilor supraviețuirii depinde de capacitatea societății de a educa personalitatea lui *Homo moralis*, de a-i dezvolta capacitățile cognitive și creative. La începutul mileniului trei, un obiectiv prioritar al cunoașterii științifice și al reflecției filosofice îl constituie socializarea și personalizarea, îndeosebi mecanismul de influențare a conștiinței individuale. Dacă fără a apela la serviciile ingineriei genetice, vom reuși să-i determinăm pe oameni să-și modifice atitudinea față de mediul natural, față de ambianța socială, față de semenii, în raport cu propria personalitate; îi vom convinge că de ei depinde nu doar soarta lor, a celor apropiați, dar și a întregii comunități, a planetei noastre, atunci vom contribui la satisfacerea cerințelor lumii contemporane, la conservarea vieții și a biosferei.

Date fiind agendele politice și politicile publice presante, există suficiente motive pentru a crea aparențele unui acord în privința unor chestiuni morale importante pentru a îndruma acțiunea și pentru a oferi un sfat care va fi în genere acceptat ca unul pe care merită să te bizui. În toate discuțiile despre consens, deosebim două tipuri de acorduri, în vederea unei acțiuni concrete și acordurile în vederea unei înțelegeri morale comune. Primul fel de acorduri are la bază permisiunile și sunt deschise compromisului, a doua categorie sunt analizabile prin examinare și reflecție comună. Prima situație este posibilă atunci când permitem ultimului din punct de vedere politic să triumfe asupra a ceea ce este adevărat din punct de vedere moral. E posibilă și atunci când căutarea unor valori nonmorale particulare e văzută drept mai semnificativă decât o căutare fastuoasă a ceea ce e adevărat din punct de vedere moral [1].

În perioada postbelică, în anii 60-70 ai secolului trecut, cei mai sensibili savanți au elaborat mai multe studii monografice, în care într-o limbă accesibilă pentru toți, chiar și pentru masele neinițiate, au explicat situația complicată, au elucidat factorii, care continuă să agraveze condițiile de existență ale omului, ale animalelor, ale plantelor, ale întregii biosfere. Aceste elaborări au deschis o nouă perioadă în dezvoltarea eticii, numită bioetică, deoarece obiectivul central al preocupărilor noului în domeniul științifico-practic este viața sub toate formele de manifestare ale ei, inclusiv și condițiile favorabile conservării și reproducerii acesteia. În bioetică viața și activitatea omului sunt analizate din perspectiva principiului universalității. În noul context al investigațiilor științifice, al cerințelor practicii sociale, este definit obiectul eticii, al bioeticii. În opinia fondatorilor, bioetica este un domeniu al cunoașterii științifice, un produs legitim și un component necesar al culturii filosofice, a spiritualității umane în genere.

Simultan bioetica este etica timpului nostru și în acest sens preia toate obiectivele acesteia, adică este reprezentată prin ansamblul normelor, regulilor activității practice și teoretice a omului. „Bioetica constituie o sinteză a mai multor discipline medico-biologice și filosofico-umanistice ce au scopul de a cunoaște și proteja viața de pe pozițiile eticii tradiționale” [2]. În condițiile dezvoltării tehnologiilor globale, bioetica devine un început integrator al activității de producere a omului și a diverselor domenii ale activității spirituale, socioculturale. Apare întrebarea: care este deosebirea esențială a investigațiilor bioeticii și filosofiei practice contemporane? O privire retrospectivă neaprofundată în istoria filosofiei și a științei, în istoria culturii universale ne oferă posibilitatea să observăm că obiectivele, formulate de bioeticienii contemporani nu sunt noi, că de la începuturile sale și filosofia, și știința, și chiar religia au încercat să integreze diversitatea genurilor activității umane, să ofere existenței omului un sens, o semnificație, să determine poziția lui în structura uni-

versului, a Existenței ca totalitate. În opinia fondatorilor bioeticii, pe care o împărtășim fără rezerve, investigațiile aceluiași fenomene sunt raportate la viitor, totul ce i se întâmplă omului contemporan, culturii și civilizației umane, este analizat din perspectiva viitorului. În așa fel, considerăm adecvată definirea bioeticii ca punte între prezent și viitor, formulă fixată pe titlul lucrării fundamentale a fondatorului Bioeticii – Van Ranceler Potter. Bioetica deschide noi perspective pentru conștiința umană, lărgeste frontierele activității și a înțelegerii semnificației vieții.

În condițiile răspândirii rapide a tehnologiilor noi, care schimbă esențial nu doar activitatea omului, dar și natura lui, bioetica apără valorile general-umane și în mod deosebit: dreptul omului la viață, autonomie și libertatea alegerii. Valorile general-umane în bioetică sunt redimensionate, restructurate. Realizarea practică a acestor obiective îi vor permite bioeticii să devină într-adevăr știință și practică a conservării și reproducerii condițiilor vieții. În vârful piramidei valorilor se află nu Binele lui Platon, nu Spiritul lui Hegel, nu Frumosul și nici Bunăstarea, ci însăși Viața, iar principiul etic, pus la temelie noului sistem axiologic este – sacralitatea vieții și responsabilitatea omului pentru tot ce este viu [3]. La moment bioetica este la etapa consolidării potențialului său cognitiv și pragmatic. În diferite state europene concepțiile bioetice și Comitetele/Comisiile bioetice desfășoară o activitate orientată spre popularizarea problematicii și obiectivelor noii discipline. Este explicată situația critică, în care se află omenirea și care determină subiectul gândirii și creației să-și modeleze și gândirea, și creația. În acest context, bioetica insistă asupra redimensionării valorilor, principiilor, normelor moralei tradiționale și în urma acestui proces își propune să restructureze sistemul axiologic.

Acumularea rapidă a cunoștințelor noi, inovațiile tehnice, elaborarea și implementarea practică a tehnologiilor intensive modificau într-un mod inaccesibil pentru conștiința individuală și chiar socială, condițiile existențiale. În așa fel, atât la nivel individual, cât și la cel social se observă o ruptură marcată de faptul că practica socială, condițiile existențiale ale tuturor speciilor biologice se modifică continuu, iar conștiința individuală/socială nu reușește să asimileze/să aprecieze schimbările survenite. Către sfârșitul secolului XX, savanții din Occident au reușit să sensibilizeze opinia publică, argumentând posibilitatea soluționării lor. În acest context, este propagată necesitatea formării unei noi mentalități, a unei noi înțelepciuni, în care ar fi integrate etica și morala, bioetica și ecosofia, Strategia Naturii și Strategiile supraviețuirii speciei umane.

În deschiderea lucrării „Sinergica și prognozele viitorului”, autorii îl citează pe Immanuel Kant, subliniind: „Sapere aude – ai curajul să te folosești de propria rațiune”. Este o adresare asemănătoare aforismului socratic: „Cunoaște-te pe tine însuși”. Asocierea gândirii filosofului german și a celui din Grecia Antică nu este întâmplătoare. În abordarea problemelor cu care se confruntă omenirea la începutul mileniului trei, este necesară o atitudine kantiană sau socratică față de potențialul rațiunii umane, față de validitatea cunoștințelor și a științei. Este recunoscut de toți faptul că cunoștințele în sine nu sunt nici pozitive, nici negative, nici folositoare, nici dăunătoare. Totodată, cunoștințele reprezintă o forță motrice a procesului de socializare, de personalizare, de dezvoltare a societății. În momentul în care cunoștințele asimilate de om/societate sunt utilizate pentru atingerea unor scopuri concrete, ele devin/pot deveni periculoase sau utile. În momentul descoperirii unor particularități ale substanțelor chimice, biologice, ale unor preparate, savantul nu bănuiește și nici nu poate avea tabloul general al utilizării lor în practica de producere, de consum, nu poate descrie cu certitudine influențele acestora asupra elementelor structurale ale biosferei, asupra vieții ca atare și asupra existenței umane în particular. Această teză poate fi confirmată prin diverse exemple din agrochimie, din medicină, din fizica nucleară etc. Pot fi aduse exemple care ar argumenta valoarea cunoștințelor, a invențiilor pentru conservarea și reproducerea vieții, pentru ameliorarea condițiilor existențiale.

Dar din păcate a venit timpul să recunoaștem că omenirea superdotată material a rămas neajutorată, slabă din punct de vedere moral. Chestiunea asupra căreia ar trebui să mediteze împreună savanții și filozofii este de ordin psihologic. Știința și filosofia i-a oferit omului putere asupra naturii, asupra proceselor social-economice și politice, dar a lăsat fără atenție facultățile lumii interioare a fiecărui om, n-a descoperit mecanismul și mijloacele influențării lui. Dar anume aici, după părerea mai multor cugetători, se află „cheia” soluționării problemelor globale, care amenință omenirea cu dispariția. Necesitatea studierii complexe și sistemice a omului este explicată de faptul că „pentru prima dată în istorie de personalitatea omului începe să depindă soarta lumii! Deoarece nivelul atins de progresul tehnico-științific, de progresul tehnologic, care cândva ne părea că este un produs al fanteziei cineaștilor și romancierilor, a condus locuitorii planetei Pământ către un astfel de conflict cu forțele naturii, care amenință cu dispariția sau cu regenerarea speciei umane” [4].

Realizarea practică a maximelor morale este analizată mai mult ca atentat la drepturile omului, la libertățile individuale sau ca un utopism fățarnic. Suntem martorii unor situații când valorile morale sunt respinse chiar în temeiurile lor. Cotitura radicală în dezvoltarea civilizației și orientarea ei spre un imoralism activ este o consecință a caracterului tehnogenic al progresului, realizat de societatea modernă și contemporană. Omenirea a avut alternative, pe care le-a ignorat în baza unor cauze și intenții materiale. Către această situație ne-a condus și criza culturii europene, care s-a dezvoltat în criza civilizației occidentale. O consecință a acesteia este transformarea filosofiei din nucleul conținutului culturii în tehnica și tehnologia gândirii. Sub influența diverselor orientări ale filosofiei contemporane: pozitivism, marxism, filosofie analitică, structuralism, postmodernism etc., etica își reduce spațiul în reflecția filosofică, fiind treptat marginalizată. Totodată, desfășurarea evenimentelor în toate domeniile activității umane în perioada postbelică pune în fața omenirii, a elitei sale intelectuale, chestiunea alegerii: a fi sau a nu fi. În această situație socioculturală, o semnificație majoră o are nu morala, ca un mecanism regulator (ce apare spontan) al conștiinței sociale, care reglementează comportamentul omului, dar etica responsabilității, ca un rezultat al cunoașterii științifico-filosofice și al experienței existențialiste.

Înțelegerea semnificației, necesității schimbării atitudinii noastre față de natură, în raport cu toate viețuitoarele, l-a determinat pe Van Ranceler Potter să publice lucrarea „Bioetica: punte în viitor”. Umanistul american este convins că omenirea are nevoie de o nouă înțelepciune, de o nouă știință. El scria: „Concepția înțelepciunii ca recomandare pentru acțiune și cunoștințe, necesară pentru atingerea bunăstării sociale și ameliorarea calității vieții, o numim Știință a supraviețuirii” [5]. Bioetica și temelia sa conceptuală explică în termeni noi necesitatea redimensionării problemelor morale și tehnogene, a investigației condițiilor conservării și reproducerii vieții. Experiența istorică ne arată că „forțele Naturii nu pot fi manipulate în scopul satisfacerii necesităților primordiale ale omului. Este necesar să ținem cont de posibilitatea unor consecințe îndepărtate pentru societate, care nu pot fi întotdeauna prevăzute” [6]. Recunoscând dependența omului, a sănătății lui de starea biosferei, reprezentanții eticii biocentrice și ecocentrice elaborează propriul model de soluționare a conflictului. În lucrările lor, ei elaborează teoria biocentrismului, descifrează potențialul său cognitiv, instructiv-educativ, formativ și creativ. În așa fel, principiul biocentrismului este completat de principiul colaborării omului/societății și a Naturii, a Biosferei.

Conținutul demersului etic al filosofilor și savanților contemporani reflectă problemele cu care se confruntă comunitatea planetară, cultura și civilizația, fiecare individ. Încercările de teoretizare a fenomenului moralității sunt determinate de necesitatea justificării unui stil concret de viață, de a fundamenta practica pornind de la explicația dată omului și rostului său în lume. Demersul etic al cugetătorilor contemporani încearcă să descifreze problemele lumii contemporane, analizându-le într-o unitate conceptuală. Demersul etic încearcă să modeleze un model ideal, căruia să i se adapteze realitatea umană [7]. Concepțiile și codurile morale prefigurează criterii și modele valorice, etaloane ale omenescului care se impun ca exigențe în viața actelor imediate. Valorile morale exprimă aspirații validate social, adică ceea ce o societate consideră dezirabil: semnificații, înțelesuri, sensuri, pe care le atribuim unor persoane, comportamente sau acțiuni. Actele de valorizare presupun totdeauna raportarea realității obiective la necesitățile, aspirațiile, interesele, dorințele umane. Valorizarea constă în precizarea unor preferințe, comportamente demne de urmat. Ea presupune polarizarea și ierarhizarea realităților imediate, a căror existență este lipsită de attribute axiologice. Demersul etic contemporan prin multiple argumente ne convinge că lucrurile, fenomenele, procesele, cunoștințele etc. nu sunt nici bune, nici rele, nici frumoase, nici urâte, nici utile, nici inutile. Ele devin astfel, doar fiind supuse valorizării, fiind corelate cu necesitățile omului. Orice morală cultivă componenta umană a vieții și simultan respinge din principiu cultul forței și egoismul, calificându-le drept vicii, defecte personale.

Referințe:

1. Rational Consensual Procedure: Argumentation of Neighted or Neighted Averaging? // Synthese, 1987, p.71.
2. Țirdea Teodor N. Bioetica în sănătatea publică. - Chișinău: CEP „Bons Offices”, 2007. - 248 p.
3. *A se vedea:* Maiorescu Toma George. Introducere în ecosofie. Fundația europeană. E.C.E., 2002. - 89 p.; Țirdea Teodor N. Op. cit.; Вековщина С.В., Кулиниченко В.Л. Биоэтика: начала и основания (Философско-методологический анализ). - Киев, 2002; Вековщина С.В., Кулініченко В.Л. Історичні засади та основа біоетики. Мультиверсум, Філософський альманах. - Киев: Укр.центр. духов. культ., 2000; Поттер В.Р. Биоэтика – мост в будущее / Перевод Т.Г. Будковская, С.В. Вековщина. - Киев: Видавец, 2002. - 216 с.

4. Каган М.С. Вновь о сущности человека / Отчуждение человека в перспективе глобализации мира. Сб.статей. Выпуск 1 / Под ред. Б.В. Маркова, Ю.Н. Солонина, В.В. Парцвания. - Санкт-Петербург: Изд. «Петрополис», 2001.
5. Поттер В.Р. Op. cit., p.9.
6. Ibidem, p.17.
7. *A se vedea:* Dale Carnegie. Secretele succesului. Cum să vă faceți prieteni și să deveniți influenți / Trad. de Luiza Gervescu. - București: Curtea veche, 2000. - 245 p.; Cosmovici A. Importanța inteligenței generale. - Iași: Junimea, 1967. - 127 p.; Goleman Daniel. Inteligență emoțională / Traducere de Irina-Margareta Nistor. - București: Curtea veche, 2001. - 420 p.; Napoleon Hill. De la idee la bani / Trad. de Luiza Gervescu. - București: Curtea veche, 1998. - 268 p.

Prezentat la 29.05.2007